

FANTASIEN TIL AFMAGTEN

En anmeldelse af Kirsten Hyldgaard:

Fantasien til afmagten. Syv kapitler om Lacan og filosofien.

240 sider, pris kr. 228. Museum Tusulanum, 1998.

Maria Nørring

Kirsten Hyldgaard har skrevet en god bog på godt dansk og endda gode noter om Lacan og filosofien. I syv kapitler, syv holmgange, tager hun livtag med den lacanske psykoanalyses centrale begreber og tankegange og giver os generøst sin udlægning – til diskussion.

Dette sidste er en helt central pointe for bogen og for dens forfatter. Psykoanalysen er ikke en teori om alt, en verdensteori, den er snarere en teori om det intet, som har effekter på menneskers måde at være i verden. Den er også en teori, der ligesom filosofien har fat i de såkaldt »gode« spørgsmål, der f.eks. drejer sig om subjektet, objektet, den anden og hvad virkeligheden er for noget. Spørgsmål, der bliver ved med at være spørgsmål, som kræver at hver enkelt fortsat gør sit psykiske arbejde og giver sin udlægning. For disse spørgsmål har ikke endelige svar – de er netop diskutabile, og Kirsten Hyldgaard lægger med denne bog op til mange intense diskussioner.

Hendes projekt er at gøre rede for den begivenhed, som psykoanalysen – især med Lacans læsning af Freud og hans formaliseringsbestræbelser i forhold til de psykoanalytiske begreber – udgør i den menneskelige tænknings historie. Der er et før og et efter Freud! Hun går lige på og hårdt. Præcist, men også morsomt skiller hun psykoanalysen fra hermeneutikken og placerer psykoanalysen og filosofien i et gensidigt prekært, men også kært forhold.

Den analytiske »erfaring« som bastion for autoritet med hensyn til at udtale sig i forhold til psykoanalysen får sig et godt skud for boven. Den kan ikke være betingelse for at måtte deltage i diskussionen omkring de psykoanalytiske begreber. Til gengæld, skriver Kirsten Hyldgaard, må enhver, også filosofen, kende sin plads i denne diskussion, og det synes forfatteren ikke at have nævneværdige problemer med. Selv placerer hun sit arbejde således: »Nærværende afhandling må følgelig karakteriseres

som en universitær diskurs, en formidling af viden på tilstræbt kohærent vis til fagfæller om de filosofiske implikationer af psykoanalysen«.

For så vidt som man placerer spørgsmålet om den analytiske erfaring i en sammenhæng, der drejer sig om magt og autoritet, er det fuldstændig rigtigt at afvise den som irrelevant, hvilket man så i den danske akademiske verden, der beskæftiger sig med psykoanalysen, følgelig synes at gøre. At gennemgå en psykoanalyse er et ofte kæmpe psykisk arbejde, der – hvis det fuldføres – medfører denne berygtede »analytiske erfaring«. Freud beskrev det som en proces, hvorved en neurotisk elendighed erstattes af almindelig elendighed. Det er netop en proces der går fra afmagt og impotens til erfaringen af en strukturel umulighed også kaldet den symbolske kastration. Den analytiske erfaring flytter med andre ord subjektets spørgsmål væk fra magt- og dermed afmagtsarenaen over til et spørgsmål om -mulighed, hvilket i denne sammenhæng kunne tænkes at have fået indflydelse, endda på selve afhandlingens titel.

Dette er naturligvis ikke en bog som det som sådan kan lade sig gøre at referere, dertil er den altfor kompakt – den må læses, studeres. Jeg vil i stedet plukke nogle af de steder ud, som især har fanget min opmærksomhed.

I første kapitel om vitsen – nok det kapitel jeg synes allerbedst om – fører Kirsten Hyldgaard sin læser ind i det egentlig specifikke ved Freuds tanker om det han kaldte det ubevidste, nemlig at det ikke drejer sig om en dybdemening eller et latent indhold, men om noget, der faktisk er u-bevidst i betydningen, at det ikke kan blive bevidst som sådan. Det ubevidste drejer sig om selve formen, tankegangen, de sjælelige processer, som Freud kaldte det. Det ubevidste som sådan er betydningsløst. I psykoanalysen spørges der »hvordan« og ikke »hvorfor«.

På overbevisende måde føres vi gennem Freuds ræsonnement omkring vitsen frem til konstateringen af at »det ubevidste er ... *omsætningsforholdet* mellem de latente tanker (det fortrængte) og det manifeste symptom. Det er alle de sproglige teknikker, der skal til for at omgå det socialt uacceptable eller lovens forbud«.

Og dermed lander vi elegant midt i Lacans teori om signifiantens autonomi som derefter diskuteres indgående i forhold til lingvistikken. Herved bliver de særlige pointer omkring den såkaldte mestersignifiant, der stopper den uendelige metonymiske henvisning og giver talen en retning, en tendens, gjort tydelige. Også det subjekt, som psykoanalysen opererer med bliver klart adskilt fra både filosofiens og psykologiens subjektbegreber: »Det lacanianske subjekt er ... ikke forudsat, men underkastet«. I en nordisk sammenhæng, hvor betydning, mening og et stærkt jeg har en særegen og meget fremtrædende placering, synes denne lektion særdeles velkommen.

Kirsten Hyldgaard går videre til at påvise, hvordan vitsen først og fremmest angår det sociale bånd – mellem mænd – og slutter kapitlet med et par, måske lidt løse, skud fra hoften i retning af mænd, kvinder,

kærlighed og bandevoldtægt, som nok skal sætte gang i et par heftige diskussioner.

Forskellen mellem og sammenhængen i Lacans tre ordener, det symbolske, det imaginære og det reelle, fremstilles i kapitlet om »Irrationale tal, fantasmer og raseri«. Og midt i denne gennemgang finder man små klare forelæsninger om f.eks., hvad strukturalisme er og om forskellen på at bevise og at vise.

Spørgsmålet om, hvad det reelle er i den lacanske psykoanalyse, bliver indført gennem en – tror jeg – dygtig gennemgang af opdagelsen af de irrationale tal, som det der forstyrrer en orden, en symbolsk orden, og forhindrer den i at være uden mangler, men som samtidig kun kan findes i sammenhæng med denne orden. I psykoanalytisk sammenhæng er det netop her, at det ubevidste placeres, som noget »u«, noget der halter, som kuk i talen. Det er derfor det ubevidste kun kan *høres*.

Disse overvejelser bringer os videre til at placere psykoanalysens bestræbelse, dens begreb om årsag og dens »diagnose«-begreb (neurose, perversion og psykose) i forhold til videnskabens, og her først og fremmest psykologiens og psykiatriens bestræbelse og begreber om disse ting. Det er interessant læsning.

Resten af kapitlet forsøger at anvende forholdet mellem det reelle, det imaginære og det symbolske til at tænke, hvad raseri er for noget og samtidig indføre begrebet om fantasmet. Ved at placere fantasmet som narcissistisk plaster på afmagtsens sår i modsætning til symptomet, der stiller et spørgsmål, lægges der på dette sted i afhandlingen op til en af de diskussioner, som jeg gerne deltager i.

Tredje kapitel, »Descartes' Gud«, er nok det kapitel, der holder sig strengest til forsættet, nemlig at diskutere psykoanalysen med filosofien og omvendt. Blandt mange andre gode sidebemærkninger får vi at vide, hvordan man kan kende psykologiseringer af filosofien og psykologismer i filosofien.

Det subjekt som psykoanalysen opererer med ville være utænkeligt uden det subjekt, som Descartes tænkte for videnskaben. Vi føres kompetent igennem de af Descartes' tanker og forudsætninger, der har relevans for Lacans tænkning af subjektet som grund og for den instans, som han kalder »A«. Descartes er også tænkter af det »imaginatio«, som hos Lacan handler om, hvordan det imaginære produceres af den symbolske orden.

Vi får en grundig og utåget, umystisk fremstilling af det relationelle i Lacans teoremer og i den problematik, der handler om at læse og udlægge dem. Der argumenteres overbevisende for, at Lacans formaliseringer, hans såkaldte mathemer, kun har værdi for så vidt som hver enkelt foretager det »udlægningsarbejde«, som skal til for at formidle psykoanalysens særlige indsigter. Et fremragende eksempel på udførelsen af dette arbejde giver forfatteren i sin udlægning af Lacans sexuations-skema i kapitlet om Kvinden og fallossen. Her bliver også sexualitetens

centrale placering i psykoanalysen gjort klar: kønsforskellen kommer forud for enhver anden forskel, »at lære at skelne mellem kønnene er at lære at skelne slet og ret«.

Mathemerne er ikke matematiske formler man kan regne med, da psykoanalysens orden, den symbolske orden, netop er ufuldstændig. Spørgsmålet om repræsentation og forholdet mellem repræsentationer gennemgås grundigt i forhold til netop matematikken og fører os frem til spørgsmålet om Gud, den Anden.

Der er brug for en garanti for at repræsentationen overhovedet har noget med noget at gøre, for at Gud ikke er en bedrager. Descartes' Gud er en nødvendig antagelse, overhovedet mulighedsbetingelsen for at han kan tænke. Lacan fokuserer særligt på det træk, at det er nødvendigt at antage noget, der er radikalt udenfor, for at det, der er indenfor, signifikante, kan danne kæder, danne orden. Gud er en instans, en logisk nødvendig instans, og ikke en forestilling.

I en samtale med Frege undersøges i kapitlet om Benægtelsen, spørgsmålet om muligheden for at der overhovedet er tanker, om muligheden for at fælde eksistensdomme og om »ikke« som den operator, der gør ellers utænkelige tanker tænkelige.

At »Lacan udgør en begivenhed i psykoanalysens historie«, skyldes, at han ændrer betingelserne for, hvordan man overhovedet kan læse Freud. Det ubevidste bliver med Lacan til noget, der angår sociale bånd, det er »den Andens tale« og fortrængningen angår ikke bestemte tankeindhold, men snarere bestemte relationer mellem tanker, dvs. signifikanter. Som eksempel på begærets brug af operatoren »ikke«, får vi en gennemgang af den franske benægtelse, »le ne-explétif«, som jeg hermed takker for.

Filosofien får det sidste ord i sidste kapitel, der handler om identifikationer og objekter. Herfra er det muligt at pege på psykoanalysens vanskeligheder, f.eks.: »... problemet for psykoanalysen er at tænke, hvorledes man kan tale om subjektivitet eller om en form for stabilitet, der er til at skelne fra filosofiens og psykologiens tale om personlig identitet«. »Og hvordan skelne spørgsmålet om forholdet til den Anden fænomenologiens og sociologiens tale om intersubjektivitet?«

Gennem en placering af objektets status i psykoanalysen og en gennemgang af spørgsmålet om det unære træk, der ikke skaber identitet, men netop forskel og identifikation, når vi frem til kærligheden og en diskussion af ønsker, behov, begær, forelskelse og kærlighed. Kirsten Hyldgaard giver eksempler, personlige bud og tager stilling i en kønsdebat, der protesterer mod forskellen: her »...slipper ingen for at placere sig i forholdet til den forskel, som kønnet udgør«.

Fantasmets får i dette kapitel sin plads som det, der understøtter begæret, og forklarer mange sære fænomener i kærlighedslivet. Der tages stilling for, at kærligheden ikke blot behøver at udfolde sig i den rene miskendelse, men kan være mulig, som det at elske det radikalt anderledes i den anden.

Heidegger og Lacan får den sidste samtale i bogen, og den handler om tid og væren, når det drejer sig om objektets og subjektets forhold til hinanden: »... der er tale om dette spil mellem tildragelse og unddragelse, et spil mellem tid og væren«. Og Heidegger får det sidste ord: »*intet* er grund«.

Hvor er det velgørende at læse en tekst om psykoanalysen, Freud og Lacan, der forholder sig så uimponeret, velvilligt, selvstændigt og tør humoristisk til stoffet. Bortset fra enkelte undtagelser bærer denne afhandling ikke præg af den ellers så udbredte floskelagtige jongleren med Lacans store og små bogstaver. Kirsten Hyldgaard læser, fremlægger og diskuterer frimodigt og overlegent et stof, som hun har sat sig grundigt ind i, og som hun forstår at formidle både forståeligt og interessant, tilsat befriende velrettede spark til den åndelige dovenskab i alle lejre.

Selvfølgerlig kunne jeg finde noget at kritisere: for lidt af dit, for meget af dat, men det vil jeg ikke gøre. For en af umulighederne er som bekendt at gøre alle tilpas.

I stedet vil jeg opfordre til at denne bog får rigtig mange læsere også blandt de studerende. Jeg er ikke enig i alt, hvad der siges, men enighed er netop heller ikke denne bogs ærinde. Det er langt snarere at forsøge at tænke og at provokere os andre til for en gangs skyld at gøre det samme. Det passer ikke, når folk siger, at de tænker for meget. Det tror jeg slet ikke, at man kan. Jo, spekulationer er der nok af, men de fleste *tænker* for lidt. Kirsten Hyldgaard hører på det punkt ikke til blandt de fleste. »At tænke gør man kun modvilligt«, skriver hun ganske vist – alligevel får man indtryk af en stor fornøjelse ved tankearbejdet.